

MEKÂN ÖRGÜTLENMESİ BAĞLAMINDA SU ÖĞESİ KULLANIMLARI* USAGE OF WATER ELEMENTS IN THE CONTEXT OF SPATIAL ORGANIZATION

Tuğba DÜZENLİ**
Sema MUMCU***
Ali ÖZBİLEN****

Öz

Su gibi doğal elemanların peyzaj tasarımlarında kullanımı estetik ve psikolojik açıdan çok önemlidir ve insanlık tarihinden bugüne büyük bir yere sahiptir. Bu çalışmada, yaşamın ve tasarımın vazgeçilmez bir parçası olan suyun, peyzaj mimarlığındaki kullanım amaçları mekân örgütlenmesi bağlamında araştırılmıştır. Mekân örgütlenmesi, mekânın yapısal bileşenleri ve öğelerinin uyumlu, kullanışlı, güzel, insana mutlu ve huzurlu bir yaşam sağlayacak şekilde, kullanıcının yaşam tarzına duyarlı bir biçimde, gerekli konfor düzeyi sınırları içinde bir bütün olarak düzenlenmesidir. Mekân bileşen ve öğeleri mekânsal örgütlemeye çok farklı roller üstlenmekte, mekânın genel efekti üzerinde son derece etkili olmaktadır. Mekânı oluşturan çeşitli bileşen ve öğeler mekânsal örgütlenmede sınırlayıcı, belirleyici, yönlendirici, odaklayıcı, süreklilik sağlayıcı, anlam taşıyıcı, birleştirici ya da ayırıcı roller üstlenebilmektedir. Su öğesi de açık mekânlardaki önemli mekân bileşenlerinden biridir. Bu nedenle bu çalışmada, suyun farklı kullanım amaçları mekân örgütlenmesi bağlamında incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mekan Örgütlenmesi, Su Öğesi, Suyun Kullanım Türleri.

Abstract

The use of natural elements such as water in landscape design is very important in terms of aesthetics and psychology and has a great place since the history of mankind. In this study, the purpose of use of water, which is an indispensable part of life and design, in landscape architecture has been investigated in the context of space organization. The organization of the space is the arrangement of the structural components and elements of the space as a whole, within the limits of the required level of comfort, in a manner that is compatible with the user's lifestyle, in a way that provides a happy and peaceful life for the people. Space components and elements play a very different role in spatial organization and have a very effective effect on the overall effect of space. The various components and elements that make up the space can play a limiting, determinative, directive, focusing, continuum, meaning-bearing, unifying or separative role in spatial organization. The water element is one of the important space components in open spaces. Therefore, in this study, different purposes of water elements were examined in the context of spatial organization.

Keywords: Spatial Organization, Water Element, Water Usage Types.

1.GİRİŞ

Mekân kavramı, tarih boyunca çeşitli gruplar ve felsefeciler tarafında algılanıp, tanımlanmıştır. Aristotle'a göre mekân; tüm yön ve özellikleri içeren yerlerden oluşan dinamik bir alandır (Pardorokes, 1992). İnsanlar ilkçağlardan günümüze kadar, bir yerlere sığınmış, boşunlar oluşturmuş ve bu boşunları kendi yararlarına uygun bir biçimde kullanmıştır. Bu mekânlar farklı ölçeklerde açık ya da kapalı mekânlar olarak kentsel ve kırsal dokuyu oluşturmaktadır (Özdemir, 1994, 2-6). Gür mekanı, "İnsanın insanla, insanın nesneyle ve nesnenin nesneyle olan aralıklarının ve ilişkilerinin kısacası bizi saran evrenin üç boyutlu bir uzantısı" olarak açıklar (Gür, 1996, 91). Başka bir deyişle mekân; insanı çevreden belli bir ölçüde ayıran ve içinde eylemlerini sürdürebildikleri boşluktur (Dede, 1997, 13).

Cousin'e göre, insanın algılayabildiği sınırlar içindeki hacim mekân olarak tanımlanmıştır. İnsana sınırlılık hissi uyandırabilecek her hacim mekân kavramının içinde yer alır (Pardorokes, 1992, 17). Mekâna gerçek değerini kazandıran, kullanıcıların yaşantılarının en doğru biçimde değerlendirilmesidir (Akkul, 1998,15).

İnsan, akıl yoluyla çevresini gözlemleyen, bunun sonucunda edindiği bilgileri yorumlayıp üreten, bilgi ve deneyimlerini topluma kazandırarak kültürünü oluşturan, gelişmeye açık bir canlı varlıktır (Ünlü,

* Bu çalışma KTÜ Fen Bilimleri Enstitüsünde 2003 yılında tamamlanan "Farklı Su Öğelerinin Psikolojik Etkileri ve Mekânsal Etkinliklerle Bütünleşmesi Açısından İncelenmesi" adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

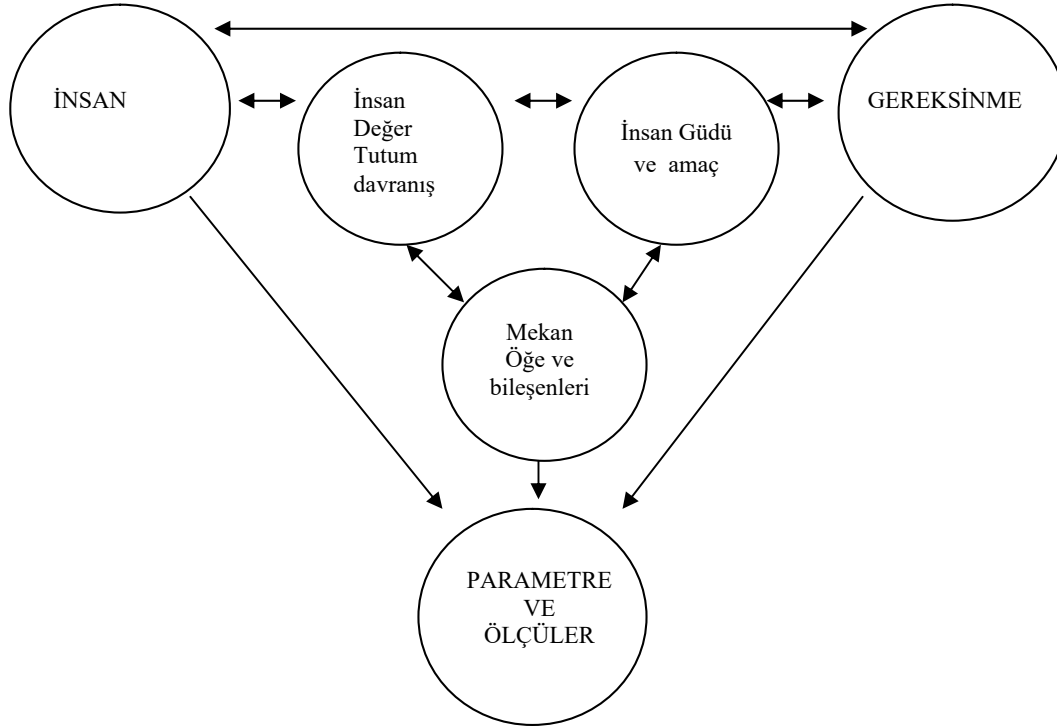
** Doç. Dr., KTÜ, Orman Fak. Peyzaj Mimarlığı Bölümü.

*** Dr. Öğr. Üyesi, KTÜ, Orman Fak. Peyzaj Mimarlığı Bölümü.

**** Prof. Dr., Avrasya Üniversitesi, Mimarlık Bölümü, Trabzon.

1998). Mekân- insan davranışı etkileşiminin odağını insan oluşturduğundan fiziksel çevrenin insan davranışı üzerindeki etkileri çok önemlidir. İnsan çevresine uyum sağlamaya veya çevrenin etkilerine karşı çıkıp onu değiştirmeye çalışır. Bu sebeple bulunan fiziksel çevrenin insan davranışı üzerinde veya insan davranışının fiziksel çevre üzerinde belirleyici rol oynadığı durumlar ortaya çıkarmakta ve hem mekân hem de davranış biçimlenebilmektedir. Ancak bir kişi kendi mekânını yaratacağı zaman sadece fiziksel çevre yaratmaz, psikolojik çevre ile bir anlam, bir parça sembolik dünya tanımlamaya çalışır (Akkul, 1998,23).

Mekân oluşumu, insanın amacına ve dürtülerine uygun bir yerde bir etkinliğin gerçekleşmesi ve yerin etkinliğe uyması için gerekli koşulları barındırma durumudur (Ünlü, 1998, 12). Mekânlar içinde insanların yaşadığı sosyal ve psikolojik birer çevre oluşturmaktadır (Erkan, 1996, 22). Mekân sadece matematiksel bir boşluk değildir. Uzunluk, alan ve hacim ölçüleriyle gerçek değeri ortaya konamaz. Mimari eylemin amacı olan mekân, insanın fiziksel ve duyuşsal yaşantılarını gerçekleştirdiği, matematiksel boyutların aşıldığı boşluklardır. Mekân boyutlarının ve dış kabuğunun etkileyciliği ile değer kazanmaz. Mekâna gerçek değerini kazandıran, kullanıcının yaşantılarının en doğru biçimde değerlendirilmesidir. Mekân sadece kapalı duvarlar ve üzerini örten kabuktan ibaret de değildir. Optik yöntemlerle sınırlandırılmış bir boşlukta eğer insanın eylem ve gereksinimlerini karşılıyorsa mekân kavramı içinde değerlendirilir. Mekân hem içindeki işlevlerle değer kazanırken, hem de çevresindeki diğer düzenlemelerle bir anlam ifade eder (Akkul, 1998, 25; Düzenli vd., 2018,1193).

Şekil 1. Mekan oluşumunun dinamik dengesi

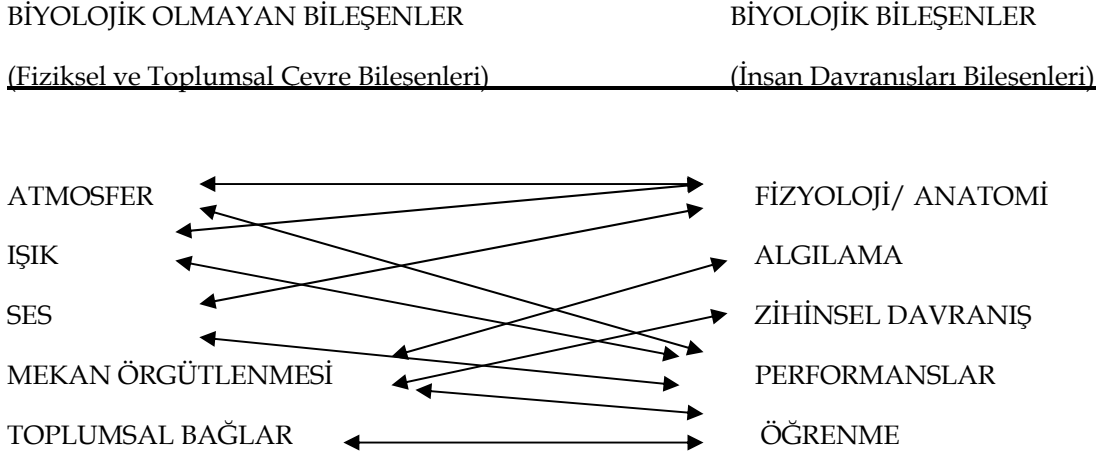
Studer ve Stea (1966), çevre-insan davranışı ilişkisini çevrenin biyolojik ve biyolojik olmayan bileşenleri arasındaki ilişkilerle tanımlamıştır. Bu bileşenleri şu şekilde sıralamış ve şekil de bileşenler arasındaki ilişkileri belirtmiştir (Ünlü, 1998, 32).

Mekan tasarımında fiziksel biçimlenmeye yön vericiliği bakımından tasarımcı ve beklentileri bakımından kullanıcı olmak üzere iki insan grubu bulunmaktadır. Tasarımcı ve kullanıcı arasında oldukça karmaşık ve çözülmesi kolay olmayan farklar bulunmaktadır. Tasarımcılar ve kullanıcılar arasında fiziksel çevreyi algılama farkı vardır. Bu, Canter Hersbergeer ve Payne tarafından 1961-1969 yılları arasında yapılan araştırmalarla, kullanıcılara ve tasarımcılara anketler uygulanarak kanıtlanmıştır. Canter (1969) , mekânın sıcaklığı, arkadaşıca görünmesi, uygunluğu ve karakterinin, tasarımcılar için önemli kavramlar olduğunu, ancak bu kavramlardan ilk üçünün kullanıcılar tarafından çok daha fazla göz önüne alındığını belirtmiştir. Benzer şekilde Peterson (1969) , mekânın dış çevresinin kalitesiyle ilgilenmiş ve mekânın fiziksel kalitesi ile çevreye uyumunun mekânı etkileyen önemli faktörlerden olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Ancak yapılan anket çalışmalarından sonra; tasarımcılar için mekânın çeşitliliği ve zenginliğinde tasarım ve estetik kalitesi önemli olsa da, yukarıda sözü edilen üç kavramın (mekânın sıcaklığı, arkadaşıca görünmesi, uygunluğu) daha önemli olduğu sonucuna varılmıştır (Ünlü, 1998, 36).

Kullanıcı eylem ve gereksinimlerine göre sınırlanmış hacimler olarak tanımlanabilen mekân, yapısı bileşeni, donatısı ve kullanıcısıyla bir bütündür ve sürdürülebilir olması için de en doğru biçimde örgütlenmelidir (Özdemir, 1994, 8; Akkul, 1998, 27).

Tablo 1. Çevrenin Biyolojik ve Biyolojik Olmayan Bileşenleri (Ünlü, 1998, 36)

2. MEKAN ÖRGÜTLENMESİ VE SU

Mekân örgütlenmesi, mekânın yapısal bileşenleri ve öğelerinin uyumlu, kullanışlı, güzel, insana mutlu ve huzurlu bir yaşam sağlayacak şekilde, kullanıcının yaşam tarzına duyarlı bir biçimde, gerekli konfor düzeyi sınırları içinde bir bütün olarak düzenlenmesidir. Bir mekânın tasarımı demek, hangi ölçekte olursa olsun örgütlenmeyi yapan grubun veya bireyin, etkinlik değer ve amaçlarını yansıtan farklı kurallara göre ve farklı amaçlar için bir mekân örgütlenmesi oluşturması demektir. Bu nedenle mekânsal örgütlenme planlama düzeyinde düşünülmesi gereken bir olgudur (Özdemir, 1994,8).

Mekân örgütlenmesinde en önemli özellik bir bütünlük ve kompozisyonun sağlanmasıdır. Dolayısıyla dikkat edilecek önemli nokta mekân bileşen ve öğelerinin birbiri ile uyum içinde ve birbirini tamamlar nitelikte olmasıdır. Mekân bileşen ve öğeleri mekânsal örgütlenmede çok farklı roller üstlenmekte, mekânın genel efekti üzerinde son derece etkili olmaktadır. Mekânı oluşturan çeşitli bileşen ve öğeler mekânsal örgütlenmede sınırlayıcı, belirleyici, yönlendirici, odaklayıcı, süreklilik sağlayıcı, anlam taşıyıcı, birleştirici ya da ayırıcı roller üstlenebilmektedir (Özdemir, 1994,8; Gür, 1996,23).

Mekân bileşenleri yapısal mekân oluştururken ortaya çıkan elemanlardır. Sabittirler ve çoğunlukla belirleyici, sınırlayıcı roller üstlenmektedirler. Mekânsal öğeler ise yapısal mekânın oluşumundan sonra mekânda yerlerini almaktadırlar. Kısacası kompozisyonlar mekân bileşenlerine bağlıdır. Su öğesi de açık mekânlardaki önemli mekân bileşenlerinden biridir (Özdemir, 1994,9; Gür, 1996,24).

Mekânsal bileşenler, mekânları öğeleri sınırlayıcı görevler üstlenebilir. Örneğin, genellikle "su" açık mekân içinde bir sınırlayıcıdır. Donatı ve aksesuarlar su öğesinin sınırlarına bağlı olarak düzenlenebilmektedir. Ayrıca bir su öğesi kendi işlevsel görevinin dışında mekânda etkinlikleri ayıran, görsel veya işitsel mahremiyeti sağlayan bir sınır öğesi olarak da kullanılabilir.

Yapılan çalışmalar göstermiştir ki sınırlayıcı öğeler insanları psikolojik olarak rahatlatmaktadır. Ruddel ve Hammitt (1987,245 insanların sınırlı bölgeleri tercih ettiğini ortaya koymuştur. Appleton en çok tercih edilen manzaraların, sığınma şansı sağlayan sınır öğelerine yakın olanlar olduğunu ortaya koymuştur. Kullanıcılar görünmeden rahatça görebildikleri ve rahatsız edici seslerden uzak oldukları mekânları tercih ederler (Campbell, 1994, 46). Su öğesi insanların bu isteklerini karşılayarak memnuniyet verici mekânlar yaratabilir.

Su öğesi açık mekânlarda yönlendirici rol de oynamaktadır. Mekânın şekillenmesinde su öğesinin etkisi büyüktür. Kullanım şekline göre insanları vurgulamak istenen noktaya yönlendirebilir. Genelde çizgisel su kanalları veya dikdörtgen formu havuzlar yönlendirici etki yapmaktadır. Bu tür su öğeleri, ulaşım ve yürüme etkinliğiyle uyum gösterebilir.

Mekândaki bileşenler sembolik ya da anlam taşıyıcı olarak da kullanılabilir. Örneğin, su öğesi serinletici görevinin yanı sıra, etkinlik alanlarını ayırıcı bir eleman olarak, sembolik bir görev de üstlenebilir. Ya da, gürültü perdesi amacıyla yapılmış bir su öğesi dekoratif amaca da hizmet edebilmektedir.

Bazen mekândaki su ögesi, işlevsel simgesel veya biçimsel olarak mekânın genel kompozisyonundan ayrılarak güçlü bir unsur oluşturmaktadır. Bu da suyun odaklayıcı olarak kullanılmasını sağlamaktadır. Bu tür su öğeleri; toplanma, bekleme etkinlikleriyle uyum gösterebilir.

Su ögesi mekândaki aktiviteleri ayırıcı bir özelliğe de sahip olabilmektedir. Bunun yanı sıra tasarımına bağlı olarak aktiviteleri birbirine bağlayıcı bir görev de üstlenebilir.

Mekândaki su ögesi bir sirkülasyonu takip ederek ilerlediğinde süreklilik sağlayıcı özellik gösterebilmektedir. Bu tür su öğeleri; yürüyüş ve gezinti etkinliğiyle uyum gösterebilir. Suyun bu farklı kullanımları Tablo 1’de örneklendirilmiştir.

Tablo 1. Suyun mekan örgütlenmesi bağlamında kullanımı

SINIRLAYICI	YÖNLENDİRİCİ	AYIRICI
 <p>Su ögesi, işlevsel görevinin yanısıra mekanı yolun gürültü ve kötü görüntüsünden ayırarak sınırlandırıyor (Japanese Landscape Architecture)</p>	 <p>Williams Meydanındaki su ögesi insanları binanın girişine yönlendirici bir özellik taşımaktadır (Peyzaj Mimarlığı, 2001).</p>	 <p>Su ögesi işlevsel görevinin yanısıra sirkülasyon alanlarını ayırıcı bir görev de üstlenmiştir (Garden Pools)</p>
ODAKLAYICI	ANLAM TAŞIYICI	SÜREKLİLİK SAĞLAYICI
 <p>Suyun odaklayıcı olarak kullanımı (Japanese Landscape Architecture)</p>	 <p>Suyun anlam taşıyıcı olarak kullanımı Ural 1.</p>	 <p>Suyun süreklilik sağlayıcı olarak kullanımı (Japanese Landscape Architecture)</p>

Mekândaki su ögesi, estetik cazibe veya rekreasyonel aktiviteler için bir araç olabilir. Su hareketleri çeşitlilik ve devamlılıklarından dolayı insanlar için çekicidir. 1960’lardan beri yapılan algısal çalışmalarda (Zube vd., 1983,118; Ulrich 1983,92 Düzenli vd.,2014,152) suyun, çevresel algıda güçlü bir etkiye sahip olduğu ortaya konmuştur. Araştırmacılar, su içeren mekânlarla içermeyenleri karşılaştırmıştır. Su gözlemleri suyun yararlı psikolojik ve fizyolojik etkileri olduğunu göstermiştir.

Nasar (1987,263) kentiçi açık mekânlardaki su yüzeylerinde yaptığı çalışmada, suyun görsel algısının, mekânın fiziksel özellikleriyle ve aktivitesiyle uyumuna bağlı olduğunu ortaya koymuştur. Bu çalışmada su alanlarının fotoğraflarını çekmiş; fotoğrafları rekreasyonel alanlardaki su öğeleri, endüstriyel alanlardaki su öğeleri olarak iki gruba ayırarak deneklere sunmuş ve verdiği sıfatlara göre değerlendirmelerini istemiştir. Sonuçta dinleme amaçlı kullanılan rekreasyonel alanlardaki su öğeleri, endüstriyel alanlardakilerden daha çok tercih edilmiştir (Campell, 1994,38).

Çevresel algıyı inceleyen yaklaşımların çoğu su öğelerini içeren araştırmalara yönelmiştir. Pek çok yaklaşım bir noktada birleşmiştir. Çevresel algı paradigmaları dört gruba ayrılır. Bunlar Zube’a göre; uzman görüşlü, psikofiziksel, bilişsel ve deneysel paradigmalardır (Kuloğlu, 2000, 5). Uzman görüşlü paradigma; çevresel özelliklerin eğitilmiş ve tecrübeli gözlemciler tarafından değerlendirilmesidir. Profesyonellerin, mekânın uygunluğunu nesnel olarak analiz edebildikleri ve çevresel özellikleri tasarımda kullanılabilecek

formüllere çevirebildikleri varsayılır. Kısacası, bu yaklaşım uzmanların mekanı, form, çizgi, renk, tekstür, doku gibi tasarım elemanlarına göre değerlendirmelerine dayanmaktadır. Su fiziksel ve psikolojik açıdan en önemli çevresel elemanlardan biridir. Çevreyi tasarlar ve geliştirirken suyun yarattığı etkilerin bilinmesi gerekir. Litton (1977, 45), nehir su yüzeylerinde yaptığı değerlendirmede, “doğadaki suyun, görseelliği, yansımaları, hareketleri ve rengiyle ortamda dominant olma eğilimi gösterdiğini” ortaya koymuştur (Yamashita, 2002, 14). Mekândaki su ögesi, estetik cazibe veya rekreasyonel aktiviteler için bir araç olabilir. Su hareketleri çeşitlilik ve devamlılıklarından dolayı insanlar için çekicidir. 1960’lardan beri yapılan algısal çalışmalarda (Shafer 1969, Zube 1974, Zube 1982, Kaplan 1977, Ulrich 1981- 1983) suyun, çevresel algıda güçlü bir etkiye sahip olduğu ortaya konmuştur. Araştırmacılar, su içeren mekanlarla içermeyenleri karşılaştırmıştır. Su gözlemleri suyun yararlı psikolojik ve fizyolojik etkileri olduğunu göstermiştir. Brown ve Daniel 1991 yılında Colorado’daki bir nehirde yaptıkları çalışmada, algılanan mekan güzelliğiyle, suyun akış hızı arasındaki ilişkiyi belirlemeyi amaçlamış ve psikofiziksel yaklaşımı kullanmışlardır. Bir yıl boyunca nehri değişken akış hızlarında kameraya çekmişler; her görüntü için akış oranı, nehrin genişliği, vejetasyon şartları ve diğer çevresel karakteristikleri ölçmüşlerdir. Daha sonra denekleri, çekilen görüntüleri izleterek sorgulamışlardır. Sonuçlar; akış hızı arttıkça manzaranın algısının arttığını ortaya koymuştur. Ayrıca Loomis (1987) tarafından yapılan araştırmalarda, yüksek hızla akan suların insanları memnun ettiği, ancak bu memnuniyetin mekanın aktivitesine de bağlı olduğu belirlenmiştir. Loomis’e göre uygun akış hızını mekanın aktivitesi belirler (Burmill vd.,1999, 103).

Çevresel algıyı inceleyen yaklaşımların çoğu su öğelerini içeren araştırmalara yönelmiştir. Pek çok yaklaşım bir noktada birleşmiştir. Çevresel algı paradigmaları dört gruba ayrılır. Bunlar Zube’a göre; uzman görüşlü, psikofiziksel, bilişsel ve deneysel paradigmalardır (Kuloğlu,2000, 6). Uzman görüşlü paradigma; çevresel özelliklerin eğitilmiş ve tecrübeli gözlemciler tarafından değerlendirilmesidir. Profesyonellerin, mekânın uygunluğunu nesnel olarak analiz edebildikleri ve çevresel özellikleri tasarımda kullanılabilecek formüllere çevirebildikleri varsayılır. Kısacası, bu yaklaşım uzmanların mekânı, form, çizgi, renk, tekstür, doku gibi tasarım elemanlarına göre değerlendirmelerine dayanır (Huang, 1998, 32; Kurdoğlu vd.,2013, 168). Zube’ye göre davranışsal ve rekreasyonel araştırmalar, bilişsel ve psikofiziksel yaklaşımları vurgular. Peyzaj tasarım ve planlamacıları ise uzman görüşlü psikofiziksel tasarımlarla daha çok ilgilenirler. Aslında tüm bu araştırmalarda amaç, çevresel tasarımcılara kullanışlı tasarımlar yapabilmeleri için çevresel algı ve tercihler konusunda bilgi vermektir. Bu durumda ‘insan bağlamı’ ve çevresel algı ve tercihler teorisini anlamak adına psikofiziksel ve bilişsel paradigmalar uygun yaklaşımlardır. Psikofiziksel paradigma, çevrenin fiziksel özellikleriyle insan davranışları arasındaki ilişkiyi inceler; algısal ve bilişsel ölçekler arasındaki ilişkiyi, tercih özelliklerini ve insanların tercihlerini tespit eden psikolojik özellikleri içeren hipotezleri bulmayı dener. Algılanan mekânsal değeri, kesin ve matematiksel modellere göre saptar. Bu yaklaşımda; mekânın kalitesi kullanıcının tercihleri değerlendirilerek ölçülür. Bilişsel paradigma çevresel değer yargılarının, insanın çevreden edindiği bilgilerle ilişkisini belirlemeyi amaçlar, çevresel algının insan bilgi sürecinin bir fonksiyonu olduğunu kabul eder. Temelde, algılamının zihinsel sürecine dayanır, görsel değerlendirmeye yol gösteren düşünme sürecini anlamayı hedefler. Bilişsel yaklaşım, bireyin algısına ve görsel kaliteyi belirleyen çevrenin fiziksel özelliklerine bağlı olarak yüzeysel bir çevrenin bulunduğunu ortaya koyar. Wohlwill, araştırmacıların çevrenin kalitesini belirlerken insan yargılarına başvurmasına ihtiyaçları olduğunu ortaya koymuştur. Deneysel paradigma ise, hem çevre hem de insanların karşılıklı etkileşimini, birey ve gruplara göre değişen çevresel değerleri inceler (Huang, 1998, 27). Zube’a göre uzman ve psikofiziksel yaklaşım problem merkezli araştırmayı vurgular. Bilişsel ve deneysel paradigma ise insan bağlamı ile çevresel algı arasındaki ilişkiyi anlamayı amaçlar. Daniel ve Vining’e göre bilişsel ve psikofiziksel yaklaşımların birlikte kullanımı, uygun algısal değerlendirme yöntemidir. Herzog ve Ellsworth doğal su yüzeylerinin tercihi ve algısını belirlemek için yaptıkları çalışmalarda bilişsel paradigmayı tercih ederken, Campell ve Moore da kentiçi su yüzeylerinde yaptıkları tercih ve algı çalışmalarında bilişsel paradigmayı kullanmışlardır. Campell ve Moore da kentiçi su yüzeylerinde yaptıkları tercih ve algı çalışmalarında bilişsel paradigmayı kullanmışlardır. Campell ve Moore statik simge (slayt) kullanarak görsel anket yöntemini uygulamışlardır. Sonuçta tutarlı ve gizemli su alanlarının dikkat çekici olduğu belirlenmiştir (Campell,1994). Huang da kentiçi açık mekânlardaki su öğelerinin algısı adlı çalışmasında psikofiziksel ve bilişsel yaklaşımı kullanmıştır. Su alanlarının kamera görüntüleri suyun dinamik özelliklerini (ses-hareketli ifade etmek için görsel simge olarak kullanılmıştır (Huang, 1998, 29).

Özetlenecek olursa; su fiziksel ve psikolojik açıdan en önemli çevresel elemanlardan biridir. Çevreyi tasarlar ve geliştirirken suyun yarattığı mekânsal etkilerin bilinmesi gerekir.

3. TARTIŞMA

Özetleyecek olursak su ögesi; açık mekanlardaki önemli mekan bileşenlerinden biridir. Mekan bileşeni olarak su ögesinin farklı işlevleri, farklı kullanım amaçları vardır. Bu çalışmada suyun peyzaj mimarlığındaki kullanım amaçları; sınırlayıcı, yönlendirici, anlam taşıyıcı, odaklayıcı, ayırıcı-birleştirici, süreklilik sağlayıcılık olarak 7 gruba ayrılmıştır.

Sınırlayıcı:

Genellikle “su” açık mekan içinde bir sınırlayıcıdır. Donatı ve aksesuarlar su ögesinin sınırlarına bağlı olarak düzenlenebilmektedir. Ayrıca bir su ögesi kendi işlevsel görevinin dışında mekanda etkinlikleri ayıran, görsel veya işitsel mahremiyeti sağlayan bir sınır ögesi olarak da kullanılabilir.

Su sınırlandırıcı veya kapatıcı bir eleman olarak mekan organizasyonunda rol alır, çünkü kişi içinden geçmek yerine çevresinden yürümek zorundadır. Ayrıca etkili bir engel olarak fiziksel hareketi, görsel olarak bloke eden bir duvardır. Bu mekânın merkezinde suyun geleneksel konumlanışının nedenidir. Kare veya dikdörtgen mekânların ortasına yerleştirilen küçük havuzlar alanı çeyrek parçalara bölme ve görünen boyutunu azaltma eğilimindedir.

Trafik gürültüsünün yüksek seviyelerde olduğu kentsel mekanlarda da, su elemanı yarattığı seslerle gürültüyü engelleyerek kullanıcıların dikkatini üzerine toplar. Genellikle düşen veya hareket eden su elemanlarıyla gürültü engellenerek huzurlu bir ortam yaratılır.

Yapılan çalışmalar göstermiştir ki sınırlayıcı öğeler insanları psikolojik olarak rahatlatmaktadır. Ruddel ve Hammitt (1987,245) insanların sınırlı bölgeleri tercih ettiğini ortaya koymuştur. Appleton (1996) en çok tercih edilen manzaraların, sığınma şansı sağlayan sınır öğelerine yakın olanlar olduğunu ortaya koymuştur. Kullanıcılar görünmeden rahatça görebildikleri ve rahatsız edici seslerden uzak oldukları mekânları tercih ederler (Campbell,1994). Su ögesi sınırlayıcı olarak kullanıldığında, insanların bu isteklerini karşılayarak memnuniyet verici mekanlar yaratabilir.

Yönlendirici:

Su ögesi açık mekânlarda yönlendirici rol de oynamaktadır. Mekanın şekillenmesinde su ögesinin etkisi büyüktür. Kullanım şekline göre insanları vurgulamak istenen noktaya yönlendirebilir. Yönlendirici su öğeleri, güvenlik ve emniyet amacıyla trafiği yönlendirmek veya mekan içinde düzenli bir ilerlemeyi sağlamak için de kullanılır (Harris and Dines, 1998,73).

Genelde çizgisel su kanalları veya dikdörtgen formlu havuzlar yönlendirici etki yapmaktadır. Bu tür su öğeleri, ulaşım ve yürüme etkinliğiyle uyum gösterebilir.

Anlam Taşıyıcı:

Su ögesi, mimaride fiziksel görüntüsü, doğal ve sembolik anlamıyla mekâna zenginlik katmaktadır. Eski çağlardan beri sular sembolik anlamlarla doludur. Tüm kültürlerde su kutsal değerlerle ilişkili temizlenmenin ve arınmanın birer parçasıdır. Havuzların tasarımında yer alan heykel gibi tamamlayıcı öğeler, çeşitli mesajlar vererek kentte sembolik araç olarak kullanılmışlardır (Symmes, 1998).

Yani su ögesi sembolik ya da anlam taşıyıcı olarak da kullanılabilir. Örneğin, serinletici görevinin yanı sıra, etkinlik alanlarını ayırıcı bir eleman olarak su, sembolik bir görev de üstlenebilir. Ya da, gürültü perdesi amacıyla yapılmış bir su ögesi dekoratif amaca da hizmet edebilmektedir.

Odaklayıcı:

Bazen mekândaki su ögesi, işlevsel simgesel veya biçimsel olarak mekânın genel kompozisyonundan ayrılarak güçlü bir unsur oluşturmaktadır. Bu da suyun odaklayıcı olarak kullanılmasını sağlamaktadır. Bu tür su öğeleri; toplanma, bekleme etkinlikleriyle uyum gösterebilir.

Kentsel mekânda bir düğüm noktasına, bir meydana ya da bir yaya aksına yerleştirilecek fiskeyi su elemanı o mekâna odak noktası ve bir landmark karakteri kazandırabileceği gibi, aynı zamanda gürültü kontrolünü sağlayacak ve insanları o mekânı kullanmaya teşvik edici bir peyzaj unsuru olarak da mekana değer katacaktır.

Ayırıcı-Birleştirici:

Su ögesi mekândaki aktiviteleri ayırıcı bir özelliğe de sahip olabilmektedir. Bunun yanı sıra tasarımına bağlı olarak aktiviteleri birbirine bağlayıcı bir görev de üstlenebilir.

Süreklilik Sağlayıcı:

Su bir mekânda süreklilik hissi uyandırarak görev yapabilir ve mekânın karakterini yumuşatabilir (Harris ve Dines, 1998, 76). Mekândaki su ögesi bir sirkülasyonu takip ederek ilerlediğinde süreklilik sağlayıcı özellik gösterebilmektedir. Bu tür su öğeleri; yürüyüş ve gezinti etkinliğiyle uyum gösterebilir.

4. SONUÇ

Tasarlanan mekânların yaşanılır olabilmesi için insan gereksinimlerini karşılayabilmesi bunun için de farklı mekânsal kullanımlara imkân tanınması gereklidir. Tasarımcılar mekânları tasarlarırken kullanım amaçlarını göz ardı etmemelidirler. Kullanıcıların isteklerini ve tercihlerini yerine getiremeyen mekânlar ölü mekânlardır. Yaşayan mekânlar yaratılabilmek için insanların gereksinimlerinin karşılayan mekânsal örgütlenmeler zorunludur. Bu, yapılacak tasarımlarda dikkat edilmesi gereken en önemli husustur. Bu nedenle suyun kullanıldığı mekâna uygun amaçlara hizmet etmesi ve mekân bileşenlerinden psikolojik açıdan nasıl etkilendiğinin ortaya konması gerekir.

Peyzaj tasarımı; mekânın yapısal bileşenleri ve öğelerinin uyumlu, kullanışlı, güzel, insana mutlu ve huzurlu bir yaşam sağlayacak şekilde, kullanıcının yaşam tarzına duyarlı bir biçimde, gerekli konfor düzeyi sınırları içinde bir bütün olarak düşünülmelidir. Yani peyzaj tasarımında en önemli özellik bir bütünlük ve kompozisyonun sağlanmasıdır. Dolayısıyla dikkat edilecek önemli nokta kullanılacak mekân bileşen ve öğelerinin birbiri ile uyum içinde ve birbirini tamamlar nitelikte olmasıdır. Mekân bileşen ve öğeleri çok farklı roller üstlenmekte, mekânın genel efekti üzerinde son derece etkili olmaktadır. Bu çalışmada, en önemli mekân bileşenlerinden biri olan suyun farklı durumları, açık mekânlardaki kullanım türleri mekân örgütlenmesine bağlı olarak incelenmiştir. Su mekânın işlevine göre; sınırlayıcı, belirleyici, yönlendirici, odaklayıcı, süreklilik sağlayıcı, anlam taşıyıcı, birleştirici ya da ayırıcı roller üstlenebilmektedir. Tasarımcılar mekânın kullanım amacını doğru belirlemeli ve su öğesini de buna bağlı olarak kullanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akkul, Alp (1998). *Mekândaki Fiziksel Koşulların İnsanın Psikolojik Yapısına Olan Etkileri*. Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul
- Appleton, Jay (1996). *The experience of landscape*. New York: J. Wiley & Sons.
- Burnill, Shmuel; Terry, Daniel; Hetherington, John (1999). Human Values and Perceptions of Water in Arid Landscapes. *Landscape and Urban Planning*, 44(2-3), 99-109.
- Campbell, Mike (1994). *An Informational Approach to Preference of Urban Waterscapes*. Los Angeles: CA.
- Dede, Özgür Erguvan (1997). *Mekânın Algılanma Olgusu Ve İnsan-Hareket-Zaman Faktörlerinin Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü
- Düzenli, Tuğba; Alpak, Elif Merve; Tarakci Eren, Emine (2018). Open Space In The Context of Spatial Organization. *International Journal Of Eurasia Social Sciences*, 9, 1188-1201.
- Düzenli, Tuğba; Mumcu, Sema; Yılmaz, Serap; Özbilen, Ali (2014). Water Reflections on the Social Dimension of Place: Different Waterscapes and Related Activity Patterns. *SDU Faculty of Forestry Journal*, 1, 148-157.
- Erkan, Nilgün Çolpan (1996). *Çevre Psikolojisi Bağlamında Çevresel İmaj ve Beşiktaş Meydanı Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Y.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul
- Garden Pools, *Fountains and Waterfalls*. Sunset Books, California
- Gür, Şengül Öymen (1996). *Mekân Örgütlenmesi*. Trabzon
- Harris, Charles; Dines, Nicolas (1998). *Time Saver Standards for Landscape Architecture*. (Second Edition), United States of America: McGrawHill.
- Herzog, Thomas Regula (1995). *A Cognitive Analysis of Preference For Waterscapes, Readings In Environmental Psychology*. San Diego: Landscape Perception, Academic Press.
- Huang, Shu-Chun, Lee (1998). *A Study of People's Perception of Waterscapes In Built Environments*. Doctor of Philosophy, Texas A & M University, Texas.
- Japanese Landscape Architecture, *Contemporary Environmental Design*. Process Architecture Co., Ltd.
- Kuloğlu, Nilgün (2000). *Çevre Bilgisi Ders Notları*. Trabzon
- Kurdoğlu, Banu Çiçek, Özdemir, Buket, Bayramoğlu, Elif (2013). Doğal-Yapay Peyzaj Materyalleri ve Kullanıcı İlişkisi: KTÜ Kanuni Yerleşkesi Örneği. *Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 13, 164-174.
- Litton, B. R. Jr., (1984). *Visual fluctuations in river landscape quality*. In Popadic, J. S., Buterfield, D. I., Anderson, D. H., & Popadic, M. R. (Eds.), *Proceeding of the Symposium on National River Recreation*, Baton Rouge, Louisiana.
- Nasar, Jacklin (1987). Physical correlates of perceived quality in lakeshore development. *Leisure Studies*, 7, 259- 279.
- Özdemir, İlkay (1994). *Mimari Mekânın Değerlendirilmesinde Mekân Örgütlenmesi Kavramı: Konutta Yaşama Mekânları*. Doktora Tezi, K.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon
- Pardorokos, Viktor (1992). *Kentsel Mekân Tasarım İlkeleri ve Mimari Oluşuma Etkileri*. Yüksek Lisans Tezi, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Peyzaj Mimarlığı, (2001). *Tasarım Yayın Grubu*, İstanbul, 92-95ç
- Ruddell, Edward; Hammitt, William (1987). Prospect Refuge Theory: A Psychological Orientation for Edge Effect in Recreation Environments. *Journal of Leisure Research* 19(4): 249.
- Symmes, Marilyn (1998). *Fountains Splash and Spectacle, Water and Design from the Renaissance to the Present*. New York: Rizzoli International Publications Inc.
- Symmes, Marilyn (1998). *Fountains Splash and Spectacle, Water and Design from the Renaissance to the Present*. New York: Rizzoli International Publications Inc.
- Ulrich, Roger (1983). *Aesthetic and affective responses to natural environment*. In: Altman, I., Wohlwill, J.F. (Eds.), *Behavior and the Natural Environment*. Plenum, New York, pp. 85-125.
- URL 1. <http://www.milliyet.com.tr/fotogaleri/46398-yasam-mimariyle-su-birlesince/>
- Ünlü, Feray (1998). *İç Mekân Oluşum ve Biçimlenişinde Mekân-İnsan Davranışı Etkileşimine Bir Yaklaşım*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Yamashita, Sampei (2002). Perception and Evaluation of Water in Arid Landscape: Use Photo-Projective Method to Compare Child and Adult Residents' Perceptions of a Japanese River Environment. *Landscape and Urban Planning*, 62, 3-17.
- Zube, Ervin; Pitt, David; Evans, Garry (1983) A lifespan developmental study of landscape assessment. *Journal of Environmental Psychology*, 3, pp. 115-128.